

UDK 811.163.42'367.335

Izvorni znanstveni članak

Prihvaćen za tisak 19. 10. 2022.

<https://doi.org/10.29162/jez.2022.10>**Ante Petrović**

Filozofski fakultet Zagreb

Sa ili bez istog padeža: katalipsa prijedložne dopune u koordiniranim konstrukcijama¹

U radu se istražuju koordinirane konstrukcije s katalipsom prijedložne dopune (KPD-om) u hrvatskome, kao *na ili oko kapka*. Osnovno je istraživačko pitanje što uvjetuje mogućnost KPD-a. Ukrštavanje teorije katalipse na desnoj periferiji prvoga koordinanda, u generativističkoj tradiciji poznate kao *podizanje desnog čvora*, te normativne i deskriptivne literature o ovom fenomenu u hrvatskom iznjedrilo je usmjerenija istraživačka pitanja – jesu li uvjet za KPD u hrvatskome: 1) podudaranje padežnih oblika ispuštenog i neispuštenog NP-a, 2) višesložnost ili leksička naglašivost prijedlogā, 3) značenjska suprotnost prijedlogā. Ova su pitanja adresirana analizom ručno označenog uzorka 1026 primjera konstrukcija s KPD-om iz Hrvatskoga nacionalnog korpusa i 1001 primjera iz Hrvatskoga mrežnog korpusa. Rezultati istraživanja ukazuju na to da podudaranje padežnih oblika nije uvjetujući faktor za KPD u suvremenoj hrvatskoj jezičnoj praksi, suprotno normativnim preporukama, a da je glavni uvjetujući faktor za KPD značenjska kontrastnost prijedlogā. Pokazalo se da broj slogova ili navodna leksička naglašivost prijedlogā nisu isključivi kriterij za mogućnost upotrebe u konstrukciji s KPD-om, no čini se da ta obilježja jesu u korelaciji s učestalošću takve upotrebe pojedinih prijedloga. Međutim, ovaj aspekt zahtijeva daljnje istraživanje prije pouzdanih zaključaka.

Ključne riječi: elipsa, katalipsa, prijedlog, koordinacija, morfološko nepodudaranje, podizanje desnog čvora, sintaksa, hrvatski

¹ Zahvaljujem Nikolini Palašić na korisnim komentarima i ukazivanju na teoriju podizanja desnog čvora nakon izlaganja na Hrvatskim sintaktičkim danima, Jurici Polančecu na poticajnim razgovorima o pojedinim aspektima rada te dvama anonimnim recenzentima na pomnom čitanju rukopisa i konstruktivnim primjedbama.

1. Uvod

U ovom se članku istražuju koordinirane strukture koje sadrže koordinatore te više prijedlogā koji kao dopunu imaju istu imeničku skupinu (NP) u hrvatskome, npr.:

(1) *na ili oko kapka*

U skladu s Hartmann (2001: 55–88; 2003: 122–131), Boškovićem (2004), Féry i Hartmann (2005: 71–76) te Haom (2008a: 5–8; 2008b) ovdje se takve strukture analiziraju kao koordinirane prijedložne skupine (PP-ovi) s unatražnom elipsom NP-a, što će se kasnije razložiti i argumentirati. Za unatražnu elipsu preuzima se termin *katalipsa* od Haspelmatha (2007: 39) te će se dalje u članku upotrebljavati kratica *KPD* za *katalipsa prijedložne dopune*. Koordinirani elementi nazivat će se terminom *koordinand*, također preuzetim od Haspelmatha (2007: 2).

Ovdje se prema Féry i Hartmann (2005: 71) upotrebljavaju termini *meta* za ispušteni element u prvom koordinandu i njegov izrečeni korespondent u drugom koordinandu, a *ostatak* za preostali dio koordinirane strukture. Na primjer, u primjeru (1) *kapka* je meta, a *na ili oko* je ostatak.

Neke hrvatske gramatike iz prve polovice i sredine 20. stoljeća ističu kako je ova-kva konstrukcija neprimjerena, pogotovo ako prijedlozi upravljaju različitim padežima (usp. Florschütz 2002: 207; Maretić 1963: 529; Brabec, Hraste i Živković 1954: 145). Na neprihvatljivost opisane strukture s prijedlozima koji upravljaju različitim padežima u standardnom hrvatskome upozoravaju i određeni jezični savjetnici, uključujući i suvremene (usp. Barac-Grum i dr. 1971: 249, 315; Hudeček i Mihaljević 2014; JS), što ukazuje na to da je takva upotreba primjetno proširena.

Cilj je ovoga rada na temelju korpusa istražiti formalna i semantička obilježja KPD-a u suvremenom hrvatskome, posebno s obzirom na padež kojim prijedlozi u konstrukciji upravljaju.

U članku će se najprije opisati teorija katalipse na desnoj periferiji prvoga koordinanda oblikovana na temelju spoznaja iz drugih jezika pa dati pregled tvrdnji o KPD-u u hrvatskome iz literature te će se te tvrdnje raspraviti iz perspektive ranije predstavljene teorije katalipse. Zatim će se izložiti istraživačka pitanja te upotrijebljeni korpusi i metode pa iznijeti analiza podataka i zaključci izvedeni iz nje.

2. Teorijska pozadina

2.1. Teorija katalipse na desnoj periferiji prvoga koordinanda

Katalipsa na desnoj periferiji prvoga koordinanda u generativnoj je gramatici poznata i opisivana pod nazivom *podizanje desnog čvora* (eng. *right node raising*). Termin potječe iz Postalove (1974: 125–128) analize ovakvih konstrukcija u engleskome uz pomoć generativističkog pojma pomicanja, po kojoj je meta podignuta iz koordinanda na razinu čitave koordinirane konstrukcije. Većina generativnih gramatičara koji su se bavili ovom pojavom od 80-ih naovamo ne smatra da je u nju uključeno pomicanje (v. preglede u Sabbagh 2014: 24–26; Citko 2017: 3–8), no ipak zadržava termin *podizanje desnog čvora*. Kao što je već iskazano u §1, ovdje se uvažavaju argumenti kojima Hartmann (2001: 55–88; 2003: 122–131), Bošković (2004), Féry i Hartmann (2005: 71–76) te Ha (2008a: 5–8; 2008b) potkrepljuju tezu da tzv. podizanje desnog čvora uključuje elipsu i ne može se uvrstiti među druge sintaktičke fenomene koji se opisuju generativističkim pojmom pomicanja. Pored tih dviju vrsta analize postoji i ona koja se služi pojmom multidominacije, odnosno pretpostavlja da je meta prvotno spojena tako da njome dominiraju i čvor iz prvoga i čvor iz drugog koordinanda umjesto da su mete prvotno spojene u oba koordinanda pa pri derivaciji pomaknute iznad njih ili da je prva meta obrisana u tzv. fonetskoj formi (v. Citko 2017: 5–6). Međutim, u ovom se radu ne primjenjuje derivacijska koncepcija sintakse i stoga se smatra da ne postoji supstancijalna razlika između analize s elipsom i one s multidominacijom.

Sve analize opisane u gornjem odlomku podrazumijevaju da se strukture poput (1) sastoje od koordiniranih PP-ova u kojima prijedlog iz jednog ili drugog razloga ne stoji neposredno pored vidljive dopune. S druge strane, ako se prema Borsleyju (2005: 471–473), Zhang (2010: 32–35) i Petzelli (2017) prihvati da se osim maksimalnih projekcija mogu koordinirati i glave, još je jedna mogućnost tumačiti da su u (1) sami prijedlozi *na* i *oko* koordinandi, te u takvoj analizi nema ni elipse ni pomicanja ni multidominacije. Međutim, takvo tumačenje ne smatram prikladnim za strukture koje se u ovom radu istražuju. Naime, u građi je posvjedočeno da se prije prvog prijedloga pojavljuje priložna oznaka koja očito ne modificira sadržaj čitave koordinirane strukture, nego samo odnos izražen prvim prijedlogom i odgovarajućom dopunom. Primjerice, u (2) prilog *neposredno* nije semantički kompatibilan s PP-om *tijekom 2. svjetskog rata* i stoga ne može biti pridružen cijeloj koordiniranoj strukturi, nego se mora odnositi samo na sadržaj ‘prije 2. svjetskog rata’:

(2) *rada i proizvodnje u rudnicima i talionicama u Hrvatskoj **neposredno prije i tijekom 2. svjetskog rata***

Analiza koja bi odražavala ovu okolnost ne pretpostavljajući ni elipsu ni pomicanje ni multidominaciju zahtijevala bi da prvi koordinand bude slijed *neposredno prije*, koji nije ni glava ni maksimalna projekcija niti je sintaktička cjelina i po kakvoj meni poznatoj teoriji konstituentne strukture. S obzirom na to da koordinacija s koordinandima koji nisu sintaktičke cjeline nije moguća ni po kakvoj teoriji koordinacije za koju znam i na argumente iznesene u gornjem odlomku, smatram da je u (2) riječ o koordinaciji PP-ova *neposredno prije 2. svjetskog rata* i *tijekom 2. svjetskog rata*, uz elipsu dopune prvog prijedloga.

Treba napomenuti da broj koordinanada u konstrukciji s katalipsom nije ograničen na dva, i da se katalipsa mete u takvoj konstrukciji događa u svakom koordinandu osim posljednjega, kao u primjeru (3):

(3) *u i po i oko Zagreba*

Ovdje se u dosadašnjem i daljnjem izlaganju radi jednostavnosti govori o *prvom* i *drugom koordinandu*, no iznesene općenite tvrdnje precizne su tek ako se *prvi koordinand* protumači kao ‘neposljednji’, a *drugi koordinand* kao ‘posljednji’.

Dalje će se u ovom razdjelu iz literature prenijeti spoznaje o morfosintaktičkim, semantičkim, informacijskostrukturnim i fonološkim obilježjima konstrukcije s katalipsom na desnoj periferiji prvoga koordinanda koje su relevantne za KPD. Prenešene spoznaje utemeljene su najviše na engleskom, njemačkom i korejskom, te stoga mogu generirati hipoteze za provjeru u hrvatskome.

Kao prvo, meta ovakve konstrukcije ne mora biti konstituent, po čemu se ova konstrukcija razlikuje od fenomena objašnjenih kao pomicanje (usp. Hartmann 2001: 55–58; 2003: 123–124; Féry i Hartmann 2005: 74; Ha 2008b: 12–13; Citko 2017: 8–10). Primjer (4) pokazuje za engleski, a njegov prijevod za hrvatski, da meta može biti veća od jednog konstituenta. Ona se, naime, sastoji od NP-a *a valuable collection of manuscripts* odnosno *vrijednu zbirku rukopisā*, koji je izravni objekt glagolima, i PP-a *to the library* odnosno dativnog NP-a *knjižnici*, koji su neizravni objekt obama glagolima te se stoga ne mogu tumačiti kao dio NP-a okupljenoga oko *collection* odnosno *zbirku*. S druge strane, primjer (5) demonstrira za njemački i primjer (6) za hrvatski da meta može biti i drugi dio složenice, tj. da može biti manja od razine riječi:

(4) *Smith loaned, and his widow later donated, a valuable collection of manuscripts to the library.*

‘Kovač je posudio, a njegova udovica kasnije donirala, vrijednu zbirku rukopisā knjižnici.’ (Citko 2017: 9)

(5) *Frühlings- und Herbstblumen*

‘proljetno i jesensko cvijeće’

(Hartmann 2001: 57)

(6) *dvo- i trosložne riječi*

(Marković 2012: 15)

Nadalje, meta ne mora morfološki odgovarati ostatku u prvome koordinandu, po čemu se ova konstrukcija također poklapa s drugim instancama elipse, a odudara od pojava opisanih uz pomoć pomicanja (usp. Bošković 2004: 14–16; Ha 2008a: 83–86; Sabbagh 2014: 30–31; Citko 2017: 20–22). Primjer (7) potkrepljuje ovu tvrdnju za fleksiju dopune pomoćnom glagolu u engleskome, s obzirom na to da je rečenica ovjerena iako pomoćni glagol u prvom koordinandu zahtijeva dopunu u infinitivu, a izrečena meta je glagolska skupina (VP) okupljena oko glagola u participu perfekta. Prijevod primjera pokazuje da, po mojoj prosudbi, isto vrijedi i za konstrukcije s pomoćnim glagolima u hrvatskome, a primjeri KPD-a s prijedlozima koji upravljaju različitim padežima poput (1), koji se tematiziraju u ovom radu, bili bi instanca usporedivoga morfološkog nepoklapanja.

(7) *John will, and Peter already has, slept in her house.*

‘Ivan hoće, a Petar već jest, spavao u njezinoj kući.’ (Bošković 2004: 15)

Kao još jedan argument protiv analize tzv. podizanja desnog čvora kao pomicanja Hartmann (2001: 58; 2003: 124–125) i Citko (2017: 14–15) navode okolnost da barem neki jezici koji inače ne dopuštaju da prijedlog stoji odvojeno od svoje dopune (tzv. *nasukavanje prijedloga*, eng. *preposition stranding*) dopuštaju to u ovoj konstrukciji. To je u literaturi dokumentirano barem za njemački (Hartmann 2001: 124–125; 2003: 124–125), poljski (Dyła 1991: 262–264) irski, francuski i španjolski (McCloskey 1986), a, kako će se u §2.2. razložiti, i za hrvatski.

Hartmann (2001: 109–113; 2003: 131–133) te Féry i Hartmann (2005: 85–90) zapažaju da ostvarena značenja elemenata u koordinandima neposredno prije mete moraju biti konstruirana kao međusobno kontrastna. Hartmann se (2001: 116) služi Roothovom (1992) semantikom alternativa kako bi rastumačila da značenja kontrastivnih elemenata moraju pripadati istome skupu alternativa, iz čega proizlazi da ti elementi moraju pripadati istome semantičkom tipu izrazâ. Uvjet o kontrastnosti značenjâ objašnjava zašto je primjer (8a) ovjeren dok (8b) nije, a uvjet o položaju kontrastivnog elementa neposredno prije mete objašnjava zašto je primjer (9a) ovjeren a (9b) nije. Uvjet nije da kontrastivni elementi budu leksički antonimi kao *poslati* : *primiti* u (8), nego da su u danom kontekstu njihova značenja konstruirana kao suprotna, kao što par *Ivici* : *Tomici* u primjeru (9a), *Ivičin* : *Irenin* u (10) i *na* : *oko* u (1) pokazuju:

(8) a. *Marica je poslala, a Ivica primio pismo.*b. **Marica je poslala, a Ivica odaslao pismo.*

konstruirano prema Hartmann (2003: 131–132)

- (9) a. *Marica je jučer Ivici, a Katica Tomici kupila sendvič.*
b. **Marica je Ivici jučer, a Katica Tomici kupila sendvič.*
konstruirano prema (Hartmann 2001: 113)

- (10) *Tomica je kupio Ivičin, a Katica Irenin auto.*
konstruirano prema Hartmann (2003: 131)

Budući da se tvrdnje koje će se dalje iznositi koriste pojmom fokusa, najprije će se ukratko objasniti kako se ovdje shvaća taj pojam. Teorija fokusa primijenjena u ovom radu od Lambrechta (1996: 52) preuzima pojam *presupozicije*, definiran kao „skup propozicija [...] evociranih u rečenici koje govornik pretpostavlja da sugovornik već zna ili je spreman primiti zdravo za gotovo u trenutku kad je rečenica izrečena“. Fokus je onda određen kao „semantička komponenta“ po kojoj se rečenicom izražena propozicija koju govornik očekuje da sugovornik sazna čuvši rečenicu razlikuje od propozicija u presupoziciji (Lambrecht 1996: 213).

Hartmann (2001: 2–3) analizira sve instance elipse pri koordinaciji kao reducirane dvorečenične strukture, iz čega proizlazi ovdje relevantna predikcija da oba koordinanda u koordiniranoj konstrukciji s katalipsom sadrže fokalni konstituent. Autorica (2001: 110–117; 2003: 131–133, 143–146) tvrdi da elementi neposredno prije mete u takvoj konstrukciji moraju biti u fokusu, i također pokazuje da meta ne mora, ali može biti u fokusu. U primjeru (11B) referent NP-a *tikvu* već je dan i presuponirano je da Ivica i Marica nešto rade s tikvom, kako pitanje u (11A) na koje je (11B) odgovor pokazuje, te stoga nije u fokusu. S druge strane, u (12B) zavisna rečenica *da će doći u Berlin* jest u fokusu, s obzirom na to da ona odgovara dijelu informacija traženih pitanjem u (12A):

- (11) A: *Što Ivica i Marica rade s tikvom?*
B: *Ivica guli, a Marica kuha tikvu.*
konstruirano prema Hartmann (2001: 117)

- (12) A: *Što su kome Marica i Ivica obećali?*
B: *Marica je obećala Tomici, a Ivica je obećao Katici da će doći u Berlin.*
konstruirano prema Hartmann (2003: 145)

Iz toga što elementi neposredno prije mete izražavaju kontrastivni fokus proizlazi da su oni uvijek intonacijske jezgre, i to u prvom koordinandu uzlazna, upućujući na nezavršenost iskaza, a u drugome silazna (usp. Hartmann 2001: 88–96; Féry i Hartmann 2005: 95–103; Ha 2008a: 17–22) Zbog toga je formalni uvjet za ovjerenost konstrukcije s katalipsom na desnoj periferiji prvog koordinanda da su elementi neposredno prije mete naglašivi (Hartmann 2001: 102).

Hartmann (2001: 141; 2003: 121) te Féry i Hartmann (2005: 75) k tome tvrde da je uvjet za katalipsu na desnoj periferiji prvoga koordinanda da koordinandi imaju identičnu sintaktičku strukturu, a Hartmann (2001: 119) dodaje da sintaktički paralelizam slijedi iz već spomenutog uvjeta značenjske kontrastnosti.

2.2. *Opisi i propisi o KPD-u u hrvatskome*

Kao što je rečeno u Uvodu, hrvatski normativni priručnici spominju KPD najčešće kako bi upozorili na neprimjerenost te konstrukcije. Svi takvi izvori KPD s prijedlozima koji upravljaju različitim padežima smatraju neprihvatljivim. KPD s prijedlozima koji upravljaju istim padežom u nekim se izvorima također ocjenjuje neprikladnim, a u nekima se smatra prihvatljivim u određenim uvjetima. Osim upravljanja istim padežom, kao uvjet za KPD u nekih se autora koji ga prihvaćaju spominje po jedno od ovih dvaju formalnih obilježja prijedlogā: da su višesložni ili da su tvorbeno motivirani, i jedno semantičko: da su međusobno antonimi. Ovdje će se sažeti obrada KPD-a po izvoru, načelno kronološkim slijedom, uz grupiranje izvorā koji su istovjetni sadržajem.

Florschütz se (2002 [1916]: 207), koliko mi je poznato, prvi dotiče KPD-a. Navodi da je ta pojava česta, ali da ju je „bolje“ izbjeći tako da u prvom koordiniranom PP-u ostane puni NP a u drugome se kao dopuna ostvari lična zamjenica, npr. (13a) umjesto (13b), a da se ona „mora“ izbjeći ako prijedlozi upravljaju različitim padežima, kao u (14).

(13) a. *preko kamenja i između njega*

b. *preko i između kamenja*

(14) *u i izvan škole*

Maretić (1963 [1931]: 529) spominje dva faktora koji negativno utječu na prihvatljivost KPD-a: jednosložnost prijedlogā i nepoklapanje padeža ispuštenog i neispuštenog NP-a, dajući primjere iz svoga korpusa i za upotrebe koje smatra lošom praksom. Navodi da je KPD u koordiniranim PP-ovima s *prije* i *poslije* posvjedočen u njegovu korpusu ne komentirajući prihvatljivost tih primjera, npr. (15) u Franje Ivekovića 1908. S druge strane, primjer već naveden kao (13b), posvjedočen u Vuka Karadžića između 1826. i 1834., proglašava neobičnim te tvrdi da bi isto vrijedilo za konstruirani (16). Maretić ne razjašnjava u čemu je razlika između *prije* i *poslije* te drugih parova prijedlogā koji su višesložni i upravljaju istim padežom, no pretpostavka je u ovome radu da se moguća razlika u frekvenciji i prihvatljivosti može objasniti time što *prije* i *poslije* imaju i priložnu upotrebu. Nadalje, Maretić izlaže da je pogotovo „neobično i rđavo“ upotrijebiti KPD u koordinaciji PP-ova od kojih je glava barem jednoga jednosložni prijedlog kao u (17) u Milorada Šapčanina 1887., a „najgore“ ispustiti prijedložnu dopunu ako se padežni oblik ispuštene i neispušte-

ne dopune ne poklapa, npr. (18) iz pisama Đure Daničića. Iz primjerā koje navodi, poput (19), jasno je da Maretić smatra kako je uvjet podudaranja padežnih oblika zadovoljen i ako su NP-ovi u različitim padežima, ali im se oblici podudaraju zbog sinkretizma.

(15) *prije i poslije smrti*

(16) *ispod i iznad stola*

(17) *uz i niz trpezariju*

(18) *u i izvan oltara*

(19) *pred i prema njima*

Brabec, Hraste i Živković (1954: 145) tvrde da KPD nikad nije prihvatljiv, a naročito ne kada prijedlozi u koordiniranim PP-ovima upravljaju različitim padežima, ne spominjući postojanje prijedlogā koji su iznimke niti broj slogova prijedloga kao relevantan faktor.

U jezičnom savjetniku Barac-Grum i dr. (1971: 249, 315) upozorava se na neprihvatljivost KPD-a s prijedlozima koji upravljaju različitim padežima bez spomena drugih faktora ili slučajeva u kojima je KPD prihvatljiv. Isto se u suvremeno doba čini primjerice u internetskom jezičnom savjetniku Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje (natuknica *sa i bez iskustva* > *s iskustvom i bez njega*) ili priručniku za hrvatski na maturi (Hudeček i Mihaljević 2014).

Gramatika Barić i dr. (1997: 280) te jezični savjetnik Barić i dr. (1999: 280) navode da je KPD moguć u PP-ovima sa „složeni[m] prijedloz[ima] suprotnog značenja“, dajući kao primjere ukupno šest parova prijedlogā koji upravljaju genitivom:

(20) *prije i poslije rata*

(21) *iznad i ispred mosta*

(22) *ispred i iza kuće*

(23) *nadno i navrh brijega*

(24) *unutar ili izvan kuće*

(25) *pokraj ili preko mete*

Iz primjerā je vidljivo da autori na tim mjestima *prije* i *poslije* ubrajaju među složene prijedloge, iako i sami Barić i dr. (1997: 278) dvije stranice ranije *prije* i *poslije* navode među prijedlozima nastalim preobrazbom od drugih vrsta riječi (njihovom terminologijom: *izvedenim prijedlozima*). Nije jasno ni zašto se u Barić i dr. (1999: 280) *preko* smatra složenim prijedlogom, s obzirom na to da sinkronijski nije morfološki raščlanjiv te se u Barić i dr. (1997: 278) te Težaka i Babića (2007: 559) ubraja među primarne odnosno netvorbene prijedloge, a Matovac (2016: 46)

spominje da je prijedlog *preko* nastao preobrazbom od priloga. Stoga se može zaključiti da je obilježje koje su Barić i dr. (1997: 280) te Barić i dr. (1999: 280) htjeli istaknuti tvorbeni motiviranost prijedloga, a ne samo složenost. Međutim, okolnost da tvorbeni motiviranost leksema po sebi uvjetuje njegovo sintaktičko ponašanje bila bi neobična, budući da se tvorba standardno opisuje kao irelevantna za sintaksu (v. Haspelmath i Sims 2010: 90–92; Marković 2012: 109). S druge strane, tvorbeni motiviranost prijedlogā u velikoj se mjeri poklapa s njihovom višesložnošću, o kojoj Maretić govori kao relevantnom faktoru pri KPD-u. U izlaganju o KPD-u u Barić i dr. (1997: 280) dalje se tvrdi da se pri koordinaciji PP-ova s ostalim prijedlozima i koreferentnim dopunama u drugom PP-u kao dopuna ostvaruje ponovljena imenica ili lična zamjenica, „pogotovo onda kad prijedlozi dolaze uz isti padež“, navodeći među primjerima:

(26) a. *pred kućom i za kućom*

b. *pred kućom i za njom*

(27) a. *sa šešišrom ili bez šešira*

b. *sa šešišrom ili bez njega*

Međutim, u Barić i dr. (1999: 280) očekivano se iznosi da KPD osobito nije moguć ako prijedlozi upravljaju različitim padežima te se stoga ovdje tumači da se u Barić i dr. (1997: 280) u napomeni o istom padežu potkrala omaška. Uz ovakvo tumačenje, u Barić i dr. identificiraju se tri uvjeta za KPD: 1) tvorbeni motiviranost prijedlogā, 2) poklapanje padeža dopuna u koordiniranim PP-ovima, što odgovara napomenama u ranijim izvorima, i 3) antonimnost prijedlogā. Barić i dr. (1999: 280) nadodaju da je konstrukcija s KPD-om s prijedlozima *za* i *protiv* česta u publicističkom i razgovornom funkcionalnom stilu te bi stoga „valjalo razmisliti o njezinu prihvaćanju u tim stilovima“, ali da je s drugim prijedlozima rijetka te u neutralnom standardu nepoželjna.

Pored normativnih priručnika, konstrukcijama s KPD-om u hrvatskome bavila se Katunar (2014). Međutim, autorica ne problematizira sintaktičku pojavu samu po sebi, nego joj je korpusna pretraga za prijedlozima između kojih je veznik metoda za dohvaćanje potencijalnih antonimskih parova prijedlogā. Iako joj sama sintaktička pojava nije u fokusu, njezino istraživanje ipak pruža dva uvida bitna za ovaj rad. Prvo, KPD je dobro posvjedočen u suvremenom pisanom hrvatskome, a osobito dobro s prijedlozima koji upravljaju različitim padežima. Naime, u korpusu od malo preko 200 milijuna pojavnica Katunar (2014: 158) je pronašla 3693 primjera s KPD-om, a među njima je najfrekventniji par prijedlogā *sa* u značenju koje zahtijeva dopunu u instrumentalu i *bez*, s 1254 pojavljivanja. Drugo, prijedlozi u koordiniranim PP-ovima s KPD-om obično se u toj upotrebi konstruiraju kao antonimi, kako je i očekivano prema predikcijama iz teorije katalipse izložene u §2.1. i tvrdnjama u

Barić i dr. (1997: 280) i Barić i dr. (1999: 280). Doduše, Katunar (2014: 158) u fusnoti pripominje da su neki prijedlozi u ovakvoj konstrukciji upravo sinonimi, spomenuvši primjer *unatoč: usprkos*.

Uvjet da mete pri KPD-u moraju imati isti padežni oblik, koji navode svi normativni priručnici, neočekivan je s obzirom na mogućnost morfološkog nepoklapanja poznatu iz teorije katalipse, predstavljenu u §2.1 i oprimjerenu u (7). Naravno, po sve je moguće da je hrvatski drukčiji u tom pogledu. Međutim, činjenica da jezični savjetnici smatraju potrebnim upozoriti protiv upotrebe s različitim padežnim oblicima i da Barić i dr. (1999: 280) priznaju a Katunar (2014) empirijski pokazuje kako je ona s nekim prijedlozima česta daju naslutiti da to preskriptivno ograničenje nije utemeljeno u učestalosti u jezičnoj praksi. Osim toga, potvrde u Florschütza (2002 [1916]: 207) i Maretića (1963 [1931]: 529) upućuju na to da takva upotreba nije nedavna inovacija.

Uzevši u obzir teoriju katalipse iz §2.1, može se pretpostaviti da se uvjet koji Maretić (1963: 529) pokušava definirati višesložnošću prijedloga a Barić i dr. (1997: 280) te Barić i dr. (1999: 280) tvorbenom motiviranošću prijedloga poklapa s uvjetom da prijedlog mora moći nositi naglasak, koji slijedi iz Hartmann (2001: 102). Težak i Babić (2007: 559) doista bilježe da svi morfološki izvedeni prijedlozi i oni nastali preobrazbom od drugih vrsta riječi mogu imati svoj naglasak te tvrde (2007: 561) da ga mogu imati i svi dvosložni, kao i neki primarni jednosložni, iako na popisu (2007: 559) ne bilježe to za prijedloge *oko* ni *preko*. Međutim, dalje izlažu (2007: 561) kako svi prijedlozi mogu nositi svoj naglasak „kad su u naglasnoj oprjeci“, kao u (28). Takav kontekst u teorijski informiranom vokabularu nazivao bi se kontrastivnim fokusom i upravo je tip konteksta u kojem se prijedlozi ostvaruju u konstrukciji s KPD-om, kako je eksplicirano u §2.1. Iz izloženoga se može protumačiti kao implicirano da prijedlozi koji su na popisu označeni kao naglašivi mogu imati vlastiti naglasak i bez posebnog uvjetovanja informacijskom strukturom, no to nije jasno izrečeno u tekstu.

(28) *Nije zâ kùćôm, nego je prěd kùćôm.*

Jesu li prijedložne leme navedene s naglaskom ili bez njega provjereno je još na Hrvatskom jezičnom portalu (HJP) i u Školskom rječniku hrvatskoga jezika (Hudeček i Mihajević 2012). Kao što se vidi u Tablici 1, izvori se razilaze u popisu naglašivih prijedloga, pri čemu je on u HJP-u najveći, a u Školskom rječniku najmanji. Ovo razilaženje upućuje na to da se ovo obilježje razlikuje i među govornicima ili među dijalektima. Prijedlozi *oko* i *preko* označeni su upitnikom za Težaka i Babića jer autori ne navode naglasak za ta dva prijedloga iako tvrde da svi dvosložni prijedlozi mogu imati vlastiti, a elemente označene zvjezdicom Težak i Babić spominju u razdjelu o prijedlozima, no tvrde da oni nisu zapravo prijedlozi. Kosa crta znači da prijedlog nije uključen u izvoru:

Tablica 1. Hrvatski prijedlozi po naglašivosti prema izvoru

prijedlog	Težak i Babić	HJP	Školski rječnik
<i>bez</i>	da	da?	ne
<i>blizu</i>	da*	da	da
<i>do</i>	ne	da	ne
<i>duž</i>	da	da	ne
<i>glede</i>	da	da	da
<i>ispod</i>	da	da	da
<i>ispred</i>	da	da	da
<i>iz</i>	ne	ne	ne
<i>iza</i>	da	ne	ne
<i>između</i>	da	da	da
<i>iznad</i>	da	da	da
<i>izvan</i>	da	da	da
<i>kod</i>	ne	da	ne
<i>kroz</i>	ne	da	ne
<i>među</i>	da	da	da
<i>mimo</i>	da	da	da
<i>mjesto</i>	da	da	da
<i>na</i>	ne	ne	ne
<i>nad</i>	ne	da	ne
<i>nadno</i>	da	da	/
<i>nakon</i>	da	da	da
<i>navrh</i>	da	da	/
<i>niz</i>	ne	da	ne
<i>o</i>	ne	ne	ne
<i>od</i>	ne	da	ne
<i>oko</i>	?	da	ne
<i>osim</i>	da	da	da
<i>po</i>	ne	da	ne
<i>pod</i>	ne	da	ne
<i>pokraj</i>	da	da	da
<i>ponad</i>	da	da	da
<i>poput</i>	da	da	da
<i>pored</i>	da	da	da
<i>poslije</i>	da	da	da

<i>povrh</i>	da	da	da
<i>pred</i>	ne	da	ne
<i>preko</i>	?	da	da
<i>prema</i>	da	da	da
<i>pri</i>	ne	da	ne
<i>prije</i>	da	da	da
<i>protiv</i>	da	da	da
<i>radi</i>	da	da	da
<i>s</i>	ne	ne	ne
<i>sa</i>	ne	ne	ne
<i>tijekom</i>	da*	da	da
<i>tokom</i>	/	da	/
<i>u</i>	ne	ne	ne
<i>umjesto</i>	da	da	da
<i>unatoč</i>	da	da	da
<i>unutar</i>	da	da	da
<i>uoči</i>	da	da	da
<i>usprkos</i>	da	da	da
<i>uslijed</i>	da	da	da
<i>usred</i>	da	da	da
<i>uz</i>	ne	ne	ne
<i>uzduž</i>	da	da	da
<i>van</i>	da	/	/
<i>za</i>	ne	ne	ne
<i>zbog</i>	da	da	ne

Usprkos razilaženju, iz tablice se može primijetiti da su svi prijedlozi koje Maretić (1963: 529), Barić i dr. (1997: 280) ili Barić i dr. (1999: 280) spominju kao prihvatljive za konstrukciju s KPD-om navedeni kao naglašivi u barem dva izvora, osim prijedloga *iza*, koji je naglašiv po samo jednom izvoru. Međutim, Barić i dr. (1999: 280) napominju da je KPD čest i s prijedlogom *za*, a Katunar to pokazuje i za prijedloge *sa*, *u* i *na*, koji ni u jednom izvoru nisu navedeni kao naglašivi. Konačno, kao što je već rečeno, rezultati u Katunar (2014) upućuju na to da je semantičko-pragmatički uvjet da značenja prijedlogā u konstrukciji s KPD-om budu konstruirana kao međusobno kontrastna u toj upotrebi, kako je i očekivano prema teoriji katalipse predstavljenoj u §2.1, te da prijedlozi ne moraju biti leksički antonimi kako bi se iz Barić i dr. (1997: 280) i Barić i dr. (1999: 280) moglo shvatiti.

3. Istraživačka pitanja i hipoteze

Cilj je ovoga rada empirijski istražiti upotrebu koordiniranih PP-ova s KPD-om u pisanom hrvatskome. Glavno je istraživačko pitanje koji su faktori uvjet za prihvatljivost KPD-a, a ono se razlaže na tri usmjerena pitanja motivirana teorijskom literaturom, preskriptivnim savjetima i prethodnim opisima:

- 1) je li poklapanje padežnih oblika prijedložnih dopuna, kao što preskriptivna preporuka predlaže, relevantan faktor za mogućnost KPD-a. Iz teorijske literature i Katunar (2014) proizlazi hipoteza da to nije slučaj u jezičnoj praksi.
- 2) jesu li broj slogova ili naglašivost prijedlogā prema izvorima prediktori mogućnosti KPD-a. Iz rezultata u Katunar (2014) te Težakove i Babićeve (2007: 561) tvrdnje da svi prijedlozi mogu imati vlastiti naglasak u informacijsko-strukturnom kontekstu kakav se ostvaruje pri KPD-u slijedi hipoteza da je odgovor odričan.
- 3) je li značenjska kontrastnost prijedlogā u konstrukciji s KPD-om obavezna. I iz teorijske literature i iz ranijih opisa koji se bave tim aspektom očekivan je potvrđan odgovor, no ovdje se daljnje dokumentiranje u hrvatskome ipak smatra netrivialnim.

Osim toga, pokušalo se odgovoriti na još dva istraživačka pitanja:

- 4) koji su najučestaliji parovi prijedlogā u konstrukcijama s KPD-om.
- 5) postoji li razlika u zastupljenosti KPD-a između formalnijeg i manje formalnog pisanog registra.

4. Građa i metodologija

4.1. Građa

Za istraživanje obilježja KPD-a upotrijebljena su dva morfološki označena i lematizirana pisana korpusa suvremenog hrvatskoga: Hrvatski nacionalni korpus (HNK, Tadić 2002) i Hrvatski mrežni korpus (hrWaC, Ljubešić i Klubička 2014).

HNK se sastoji većim dijelom od novinskih i publicističkih te manjim dijelom od književnih i od administrativnih tekstova (v. Tadić 2002: 442) te stoga pruža uvid u upotrebu u formalnijem registru, a prema usporedbi apsolutne i relativne frekvencije u rezultatima pretraga opseg mu se može procijeniti na 216 923 077 pojavnica.

Iz hrWaC-a su u istraživanje uključeni internetski forumi i blogovi, koji ukupno obasežu 356 660 449 pojavnica, s ciljem da se zahvati kolokvijalni jezik kako bi se omogućila usporedba s formalnijim registrom u HNK-u.

4.2. Metodologija

Kako bi se ekstrahirali primjeri KPD-a, u HNK-u je upotrijebljen prvi navedeni a u hrWaC-u drugi navedeni upit za pretragu u CQL-u:

```
[msd="S.*"] [word="i|pa|te|ni|niti|a|ali|nego|no|već|ili|pa i|kao i|a kamoli|a nekmoli"] [msd="S.*"]
```

```
[tag="S.*"] [word="i|pa|te|ni|niti|a|ali|nego|no|već|ili|pa i|kao i|a kamoli|a nekmoli"] [tag="S.*"]
```

Prijedlozi su, dakle, identificirani morfološkom oznakom. Koordinatori su, s druge strane, ručno ispisani jer morfološke oznake u korpusima ne razlikuju koordinatora od subordinatora, a dodatna je prednost ovakva pristupa što su uključene i konstrukcije s nekim višerječnim koordinatorskim izrazima.

Kao što je vidljivo, pretragom su obuhvaćeni samo direktno koordinirani PP-ovi s KPD-om, čime su isključeni npr. ostvaraji KPD-a u PP-ovima koji su atributi u koordiniranim NP-ovima kao u (29). Obuhvatnija pretraga pokušana je upitom bez uvjeta da nakon koordinatorskog izraza slijedi još jedan prijedlog. Međutim, i uz dodavanje uvjeta da koordinatorski izraz mora nositi morfološku oznaku veznika takav upit izbacuje mnogo primjerā sa zamjeničkim oblikom *te* pogrešno označenim kao veznikom kao u (30) i veznikom *ka* pogrešno označenim kao prijedlogom kao u (31), a u nasumičnom uzorku od 100 pogodaka iz hrWaC-a nije pružio nijedan primjer gdje PP-ovi s KPD-om nisu direktno koordinirani. Stoga je odlučeno da pretraga za dva prijedloga razdvojena koordinatorskim izrazom donosi najviše prednosti uz prihvatljive propuste.

(29) *na točki ulaska u ili izlaska s područja iz Dodatka I.*

(30) *Iz te nimalo zavidne situacije može ga izvući samo nagli ekonomski rast*

(31) *Zašto nisu ostali u Splitu ka i ostali makedonci [...]?*

Pretraga je dala 5161 rezultat u HNK-u te 7954 rezultata u forumima i blogovima unutar hrWaC-a. Iz ovih su rezultata uzeti nasumični uzorci s ciljem da se nakon ručnog filtriranja iz svakog korpusa dobije 1000 primjera KPD-a. Na ovaj je način ekstrahirano 1026 primjera KPD-a iz HNK-a i 1001 primjer iz hrWaC-a. Lažni rezultati koje je trebalo ručno profiltrirati osobito su često bili posljedica pogrešno označenog zamjeničkog oblika *te* kao veznika kao u (30), veznika *ka* kao prijedloga kao u (31), priložne upotrebe nekih prijedloga te pojavljivanja naziva slova *a* i *i* pogrešno označenih kao veznikâ.

Konkordancijski reci s primjerima konstrukcija s KPD-om ručno su označeni za prijedlog u prvom i drugom koordinandu, očekivanom padežu eliptirane dopune prema prijedlogu u tom značenju i ostvarenom padežu izrečene prijedložne dopune, postojanje semantičke kontrastnosti među prijedlozima, broj slogova u prijedlozima te njihovu naglašivost prema tri referentna izvora predstavljena u §2.2.

5. Rezultati i diskusija

Rezultati će se ovdje izložiti i tumačiti načelno organizirani prema istraživačkim pitanjima predstavljenim u §3, i to redoslijedom obrnutim od onoga kojim su pitanja predstavljena u §3.

5.1. Frekvencija KPD-a po registrima

Rezultati pretrage predstavljene u §4.2. u HNK-u imaju relativnu frekvenciju 23,8 na milijun pojava, a u forumima i blogovima unutar hrWaC-u 21,29 na milijun pojava. Prema udjelu pravih primjera s KPD-om u ručno označenim uzorcima iz konkordancije, relativna frekvencija ovakvih konstrukcija s KPD-om može se procijeniti na 18,59 na milijun pojava u HNK-u te 14,68 na milijun pojava u forumima i blogovima u hrWaC-u. Ovi rezultati na prvi pogled ukazuju na to da je KPD nešto zastupljeniji u formalnijem nego u kolokvijalnom registru. Međutim, većina primjerâ dolazi iz zakona i pravilnika objavljenih u Narodnim novinama, što je slučaj s njih 67% u uzorku. Udio pojedinih izvora u sastavu HNK-a, nažalost, nije poznat te stoga nije moguće precizno procijeniti frekvenciju KPD-a po tipu teksta, no ipak je očito da Narodne novine čine manji dio korpusa te daju neproporcionalno velik udio primjerâ KPD-a. Prema tome, iz rezultata se može zaključiti da je KPD karakterističan za administrativni funkcionalni stil.

5.2. Prijedložni parovi u konstrukcijama s KPD-om

U Tablicama 2 i 3 prikazani su uređeni parovi prijedlogā s padežima kojima upravljaju koji se pojavljuju četiri ili više puta u uzorku 1026 primjera iz HNK-a odnosno uzorku 1001 primjera i blogova iz hrWaC-a. Velik dio parova pojavljuje se samo jedanput, a četiri ostvaraja ovdje su proizvoljno uzeta kao granica zbog ograničenja prostora. U nekim primjerima KPD-a NP koji dijele prvi i drugi koordinand u drugom koordinandu nije prijedložna dopuna nego genitivni atribut uz imenicu kao u (32) i (33). U takvim je slučajevima u tablici kao drugi parnjak naveden drugi koordinand bez NP-a koji odgovara ispuštenoj prijedložnoj dopuni u prvom koordinandu.

(32) *nakon i za vrijeme filma* (hrWaC)

(33) *usprkos i na štetu u javnosti stvorene predodžbe o sebi* (HNK)

Tablica 2. prijedložni parovi i pripadajući padeži s kojima se KPD ostvaruje četiri ili više puta u HNK-u

kombinacija	frekvencija
sa, I : bez, G	183
za, A : protiv, G	81
unutar, G : izvan, G	52
u, L : oko, G	51
iznad, G : ispod, G	49
s, I : bez, G	35
ispred, G : iza, G	31
ispod, G : iznad, G	23
u, L : izvan, G	20
iz, G : na, A	18
prije, G : poslije, G	18
u, A : iz, G	18
na, L : oko, G	16
uoči, G : nakon, G	15
u, L : na, L	14
prije, G : nakon, G	13
uoči, G : za vrijeme, G	13
bez, G : s, I	12
na, A : iz, G	10
za, A : iz, G	10
izvan, G : iznad, G	9

na, L : u, L	9
unutar, G : između, G	9
prije, G : za vrijeme, G	8
bez, G : sa, I	7
iznad, G : izvan, G	7
iza, G : ispred, G	6
izvan, G : unutar, G	6
na, L : u blizini, G	6
prema, D/L : na, L	6
u, L : ispred, G	6
izvan, G : u, L	5
mimo, G : protiv, G	5
prema, D/L : od, G	5
unutar, G : oko, G	5
za, G : nakon, G	5
na, A : s, G	4
na, A : sa, G	4
oko, G : u, L	4
unatoč, D : usprkos, D	4
uoči, G : na, A	4

Tablica 3. prijedložni parovi i pripadajući padeži s kojima se KPD ostvaruje četiri ili više puta u forumima u blogovima unutar hrWaC-a

kombinacija	frekvencija		
sa, I : bez, G	201	na, A : sa, G	7
za, A : protiv, G	102	glede, G : unatoč, G	6
u, L : oko, G	62	izvan, G : unutar, G	6
ispred, G : iza, G	37	prema, D/L : od, G	6
iznad, G : ispod, G	30	protiv, G : za, A	6
prije, G : nakon, G	25	ispod, G : iza, G	5
prije, G : poslije, G	25	tijekom, G : poslije, G	5
ispod, G : iznad, G	21	u, L : o, L	5
tijekom, G : nakon, G	21	unutar, G : van, G	5
unutar, G : izvan, G	21	za, G : poslije, G	5
glede, G : u svezi, G	14	do, G : od, G	4
na, L : oko, G	14	do, G : preko, G	4
u, A : iz, G	14	iznad, G : izvan, G	4
bez, G : sa, I	13	iznad, G : pored, G	4
iza, G : ispred, G	11	izvan, G : iznad, G	4
u, L : izvan, G	10	na, L : u, L	4
iz, G : u, A	9	od, G : do, G	4
u, L : na, L	9	po, L : oko, G	4
unatoč, D : usprkos, D	9	s, I : bez, G	4
prije, G : za vrijeme, G	8	unutar, G : oko, G	4

Iz tablica je vidljivo da su u oba korpusa najučestaliji parovi *sa, I : bez* kao u (34) i *za, A : protiv* kao u (35), koji zajedno čine više od četvrtine ukupnih primjera KPD-a. Iako je *sa, I : bez* pojedinačno daleko najfrekventniji par, njegova dominantnost nije tolika kao u Katunar (2014: 158).

(34) *meni su cupali i sa i bez anestezije* (hrWaC)

(35) *sve razloge za i protiv prekida trudnoće u okviru 10 tjedana* (HNK)

Mnogi od prijedlogā koji su u konstrukcijama s KPD-om najučestaliji barem u razgovornom jeziku dopuštaju upotrebu bez dopune, tj. priložnu upotrebu, i izvan konstrukcije s KPD-om. U HJP-u je takva upotreba dokumentirana za prijedloge *za* i *protiv*, prijedlozi *prije*, *poslije*, *unatoč*, *usprkos* izvorno su prilozi (usp. ARj 1881: X: 934; XI: 917; XVIII: 630, 939; Matovac 2016: 44–46) a u hrWaC-u je posvjedočena npr. s prijedlozima *bez* kao u (36), *za* i *protiv* kao u (37), *iznad* i *ispod* kao u (38), *ispred* i *iza* kao u (39):

(36) *Jedino sto sam ikada koristila i sada vec godinama upotrebljavam je Eve za intimnu njegu ne mogu zamisliti tusiranje bez ili sa necim drugim*

(37) *rukovodimo se postojećim dokazima za i protiv*

(38) *laser ne moze osetiti disk ispod i iznad, to je teoretski nemoguće.*

(39) *ima mjesta i ispred i iza.*

Pranjković (1997: 410) upotrebe prijedlogā kao u gornjim primjerima spominje kao mogućnost u „konsituativnim iskazima“, tj. iskazima u kojima dio nije izrečen jer je dohvatljiv prema izrečenom dijelu i govornoj situaciji. Može se pretpostaviti da je odgovarajući kontekst za takvu upotrebu nekih od prijedlogā učestaliji nego s drugim prijedlozima, zbog čega je takva upotreba s nekim prijedlozima postala konvencionaliziranija.

Činjenica da je KPD posvjedočen i s izrazima poput *za vrijeme* ili *na štetu* u drugom koordinandu kao u (32) i (33) upućuje na zaključak da strogi sintaktički paralelizam nije uvjet za KPD u hrvatskome, kako bi se moglo protumačiti prema Hartmann (2001: 141; 2003: 121) te Féry i Hartmann (2005: 75). Umjesto toga, ovakvi primjeri ukazuju na to da kontrastni elementi neposredno prije mete u konstrukciji s KPD-om mogu biti relacijski izrazi s različitim stupnjevima gramatikalizacije (usp. Bučar 2009 o gramatikalizaciji sekundarnih prijedloga u hrvatskome), što upućuje na zaključak da je ključni faktor za licenciranje KPD-a značenjska kontrastnost.

5.3. Semantičko-pragmatička obilježja prijedlogā u konstrukcijama s KPD-om

Kako je i očekivano, većina prijedložnih parova u upotrebi s KPD-om može se protumačiti kao kontrastna, bilo da su kanonski leksički antonimi kao spomenuta dva najčešća para ili *ispod : iznad* u (40), *ispred : iza* u (41), *prije : nakon* u (42), bilo da se kontrast među njima temelji na graničnoj bliskosti odnosno „opreci centar—periferija“ po riječima Katunar (2014: 163) kao u također prilično frekventnom paru *u, L : oko* kao u (43), ili je vrlo kontekstno uvjetovan kao *u, L : o, L* u (44). Leksički antonimi osobito su česti u konstrukcijama s KPD-om, kako je iz Tablica 2 i 3 vidljivo, jer je kontrast među njima komunikacijski relevantan u mnogo konteksta.

(40) *ispod ili iznad površine ceste* (HNK)

(41) *prostor ispred i iza stanice za tehnički pregled* (HNK)

(42) *neposredno prije i nakon rušenja Berlinskog zida* (HNK)

(43) *u i oko škole* (hrWaC)

(44) *iskustvo pisanja u i o prostoru* (hrWaC)

Međutim, kako je zapazila i Katunar (2014: 158), u nekoliko primjera koordinirani elementi upravo su sinonimi. To je slučaj s parom *unatoč : usprkos* kao u (45),

posvjedočenim kad se u obzir uzmu oba redosljeda 12 puta u uzorku iz hrWaC-a i 5 puta u uzorku iz HNK-a, parom *glede : u svezi* kao u (46), posvjedočenim 14 puta u uzorku iz hrWaC-a i 3 puta u uzorku iz HNK-a, te parovima *mimo : protiv* kao u (47), posvjedočenim jedanput u uzorku iz hrWaC-a i ukupno 6 puta u uzorku iz HNK-a te parom *mimo : nasuprot*, ostvarenom jedanput u HNK-u. Ovakva upotreba sinonimā u kontekstu asociiranom s kontrastom ovdje se tumači kao način postizanja retoričkog efekta (usp. Ullmann 1983: 153 o upotrebi sinonimā radi emfatičkog efekta)

(45) *unatoč i usprkos stalnim reformama s kojima se u biti ništa ne mijenja* (hrWaC)

(46) *nekoliko upita glede i u svezi zoomiranja slika* (hrWaC)

(47) *mimo i protiv zakona* (HNK)

5.4. Formalna obilježja prijedlogā u konstrukcijama s KPD-om

U Tablici 4 prikazana je ukupna frekvencija prijedlogā po broju slogova, s uračunatim i prvim i drugim koordinandom. Višerječni izrazi poput *za vrijeme* u (32) uračunati su zajedno s višesložnim prijedlozima. Ostvaraji oblika s posebno su označeni kao prijedlog s nula slogova s argumentom da ne sadrže nijedan slogotvorni fonem, iako bi se u govoru, naravno, oblik ostvario jednosložno kao [sə].

Tablica 4. Frekvencija prijedlogā ili odgovarajućih izraza u konstrukciji s KPD-om po broju slogova prema korpusu

broj slogova	HNK	hrWaC
0	53	16
1	993	1010
≥2	1005	972

Iz Tablice 4 proizlazi da u oba korpusa malo više od pola prijedlogā u konstrukciji s KPD-om ima manje od dva sloga. S obzirom na to da su jednosložni i nulsložni prijedlozi izvan ove konstrukcije bitno frekventniji od višesložnih, što se ogleda u činjenici da samo deset najfrekventnijih jednosložnih i nulsložnih prijedloga u uzorku od 10 milijuna prijedloga iz HNK-a (*u, na, za, od, o, s/sa, iz, do, po, zbog*) čini 80,95% pojava a u istraženom potkorpusu iz hrWaC-a (*u, na, za, s/sa, od, o, iz, po, do, bez*) 50,94% prijedložnih pojava², podaci pokazuju da višesložni prijedlozi

² Treba napomenuti da je frekvencijska lista na kojoj se temelji ova informacija generirana prema automatski dodijeljenim morfološkim oznakama te je iz nje vidljivo da je velik broj pojava pogrešno označen kao prijedlog. Stoga se može pretpostaviti da je udio deset najčešćih prijedloga u prijedložnim pojavama u forumima i blogovima unutar hrWaC-a i veći.

imaju veću tendenciju nego jednosložni biti upotrijebljeni u konstrukciji s KPD-om. Međutim, budući da više od pola prijedloga posvjedočenih u primjerima nije višesložno, iz njih se ipak nikako ne može izvući tumačenje da je uvjet za KPD višesložnost prijedlogā. Stoga dobiveni podaci ukazuju na to da preskriptivni prijedlozi o broju slogova (Maretić 1963: 529) ili tvorbenoj motiviranosti (Barić i dr. 1997: 280; Barić i dr. 1999: 280) kao uvjetima za KPD nisu utemeljeni u jezičnoj praksi.

U Tablici 5 dan je broj ostvarenih prijedloga u konstrukcijama s KPD-om po naglašivosti prema referentnom izvoru i prema korpusu. Višerječni izrazi poput *za vrijeme* u (32) ubrojani su među naglašive prijedloge. Zbroj naglašivih i nenaglašivih prijedloga unutar istog korpusa nije jednak za sve referente izvore jer, kako je izneseno u §2.2, Težak i Babić (2007) daju kontradiktorne tvrdnje za prijedloge *oko* i *preko* i jer prijedlog *van* nije uključen u HJP ni Školski rječnik, te stoga prijedlozi za koje u pojedinom izvoru podaci nedostaju nisu uračunati za taj izvor.

Tablica 5. Frekvencija prijedlogā ili odgovarajućih izraza u konstrukciji s KPD-om po naglašivosti prema korpusu i referentnom izvoru

	TiB	HJP	ŠR
naglašivi, hrWaC	1107	1255	912
nenaglašivi, hrWaC	783	739	1080
naglašivi, HNK	1150	1042	870
nenaglašivi, HNK	788	787	1181

Slično kao u vezi s brojem slogova prijedlogā, iz Tablice 5 vidljivo je da su prijedlozi u izvorima navedeni kao naglašivi prezastupljeni u konstrukcijama s KPD-om u odnosu na svoju ukupnu frekvenciju u korpusima. Međutim, podaci pokazuju da je velik broj prijedlogā ostvarenih u konstrukcijama s KPD-om nenaglašiv po svim izvorima. Stoga dobiveni rezultati potvrđuju hipotezu da je konstrukcija s KPD-om jedan od konteksta gdje bilo koji prijedlog može dobiti naglasak, proizašlu iz tumačenja Težakove i Babićeve (2007: 561) tvrdnje da je to slučaj kad su prijedlozi „u naglasnoj oprjeci“. Doduše, detaljniji uvid u frekvenciju pojedinih prijedložnih parova u konstrukcijama s KPD-om i ukupnu frekvenciju pojedinih prijedloga u korpusima razotkriva da je npr. par jednosložnih prijedloga *nad : pod* mnogo slabije posvjedočen u konstrukcijama s KPD-om nego gotovo sinonimni višesložni i po svim izvorima naglašivi *iznad : ispod*, neproporcionalno razlikama u ukupnoj frekvenciji tih prijedloga. Ove okolnosti mogu upućivati na zaključak da su pojedini prijedlozi uobičajeniji u ostvarenju s vlastitim naglaskom nego drugi, što status naglašivosti u referentnim izvorima odražava, no da se svi mogu ostvariti s vlastitim naglaskom ako je motiviranost informacijskom strukturom dovoljno jaka. Ipak, za ikakav pouzdaniji zaključak potrebno je daljnje istraživanje s ispitanicima i govornom građom.

5.5. Podudaranje padežnih oblika kataliptirane prijedložne dopune i ostvarenog koreferentnog NP-a

U Tablicama 6 i 7 prikazan je broj ispuštenih prijedložnih dopuna iz prvog koordinanda odnosno ostvarenih koreferentnih NP-ova u drugom koordinandu po padežu u uzorku primjerā konstrukcija s KPD-om iz HNK-a i hrWaC-a. Tablice su organizirane tako da reci predstavljaju padež ispuštene prijedložne dopune u prvom koordinandu, a stupci padež ostvarenog NP-a u drugom koordinandu koreferentnog s ispuštenom dopunom iz prvoga:

Tablica 6. Frekvencija padežnih oblika ispuštene prijedložne dopune i koreferentnog NP-a u drugom koordinandu u konstrukcijama s KPD-om iz HNK-a

HNK	A	D	DL	G	I	L	ukupno
A	6		1	145		6	158
D		4					4
D/L	1			7	1		9
G	41	2	1	388	22	19	473
I				223	3	1	227
L	3		1	113	3	35	155
ukupno	51	6	3	876	29	61	1026

Tablica 7. Frekvencija padežnih oblika ispuštene prijedložne dopune i koreferentnog NP-a u drugom koordinandu u konstrukcijama s KPD-om iz foruma i blogova u hrWaC-u

hrWaC	A	D	DL	G	I	L	ukupno
A	12			158	3	4	177
D		12					12
D/L	2			11	1		14
G	27	2	1	375	20	12	437
I				208	4	4	216
L	5			107	6	27	145
ukupno	46	14	1	859	34	46	1001

U Tablici 8 predstavljen je broj ostvarenih konstrukcija s KPD-om s preklapanjem odnosno s nepreklapanjem padežnih oblika NP-ova prema korpusu. Pored podataka dohvatljivih iz Tablica 6 i 7, preklapajućim oblicima pribrojano je i nekoliko primjera gdje bi ispušteni i ostvareni NP imali isti padežni oblik zbog sinkretizma ili nesklonjivosti imenice koja ga čini.

Tablica 8. Frekvencija ostvarajā konstrukcija s KPD-om s poklapanjem odnosno nepoklapanjem padežnih oblika NP-ova po korpusu

	isti padežni oblik	različit padežni oblik
HNK	431	595
hrWaC	427	574

Iz podataka je vidljivo da je podjednaka natpolovična većina primjerā s KPD-om u oba korpusa ostvarena s različitim padežnim oblicima, no da je broj primjerā s istim padežnim oblicima znatno veći nego što bi se očekivalo nasumičnom raspodjelom kombinacija pet padeža. Međutim, Tablice 6 i 7 razotkrivaju da veliku većinu primjerā s istim padežnim oblicima u oba korpusa čine kombinacije prijedlogā ili prijedloga i odgovarajućeg izraza s dopunama u genitivu te da su prijedlozi koji upravljaju genitivom i oni koji upravljaju dativom jedini koji su najčešće upotrijebljeni s drugima koji upravljaju istim padežom. Ovdje treba uzeti u obzir da najveći broj prijedlogā u hrvatskome upravlja genitivom (v. Težak i Babić 2007: 565), da su među konstrukcije s dopunom u genitivu ubrojani i izrazi gdje je genitivni NP atribut iz imenicu poput u (32), te da među spomenutih deset najfrekventnijih prijedloga u svakom od korpusa njih po šest može imati dopunu u genitivu.³ Osim toga, kako pokazuju Tablice 2 i 3, genitivom upravljaju mnogi prijedlozi koji imaju međusobno suprotna značenja, poput *unutar* : *izvan*, *ispred* : *iza*, *iznad* : *ispod*, *prije* : *nakon*, *prije* : *poslije*, te su stoga značenjski prikladni za upotrebu u konstrukciji s KPD-om. Stoga se na temelju predstavljenih podataka ovdje izvodi zaključak da podudaranje padežnih oblika samo po sebi nije uvjetujući faktor za KPD u suvremenoj hrvatskoj jezičnoj praksi, nasuprot preskriptivnim prijedlozima (Barić i dr. 1997: 280; Barić i dr. 1999: 280; JS; Hudeček i Mihaljević 2014).

6. Zaključne napomene

Istraživanje predstavljeno u ovom radu ukazuje na zaključak da podudaranje padežnih oblika nije uvjetujući faktor za KPD u suvremenoj hrvatskoj jezičnoj praksi, kako je i očekivano prema spoznajama o mogućnosti morfoloških nepoklapanja iz teorije katalipse (usp. Bošković 2004: 14–16; Ha 2008a: 83–86; Sabbagh 2014: 30–31; Citko 2017: 20–22) predstavljene u §2.1, a suprotno hrvatskim normativnim sugestijama (Barić i dr. 1997: 280; Barić i dr. 1999: 280; JS; Hudeček i Mihaljević 2014). Na zaključak o relevantnosti podudaranja padežnih oblika može navoditi okolnost što velik broj prijedložnih parova uobičajenih u konstrukcijama s KPD-om oboje upravlja genitivom. Međutim, činjenica da se u većini primjerā s KPD-om u građi

³ Tehnički sedam, jer je i *u* koji traži dopunu u genitivu lematiziran pod istu lemu kao *u* s akuzativom ili lokativom, no primjeri s tim značenjem prijedloga nisu posvjedočeni u istraženim uzorcima.

relevantni padežni oblici ne podudaraju pokazuje da padežni oblik sam po sebi nije uvjetujući faktor za KPD. Umjesto toga, velika zastupljenost genitivnih dopuna u konstrukcijama s KPD-om ovdje se tumači u prvom redu time što je među parovima prijedlogā s prikladnim suprotnim značenjem velik dio onih u kojima oba prijedloga upravljaju genitivom, poput *unutar : izvan, ispod : iznad, ispred : iza, prije : poslije*. Usto bi na zastupljenost prijedlogā s genitivom u konstrukcijama s KPD-om moglo utjecati to što su mnogi takvi uobičajeniji u ostvarenju s vlastitim naglaskom nego najfrekventniji prijedlozi poput *u, na, za*, no ovaj aspekt trebalo bi dodatno istražiti prije zaključaka.

Nasuprot tome, uvidi dobiveni istraživanjem ukazuju na zaključak da je glavni uvjetujući faktor za KPD u hrvatskome značenjski kontrast elemenata neposredno prije mete. Na to upućuje antonimnost članova najučestalijih prijedložnih parova u konstrukcijama s KPD-om u oba korpusa, *sa : bez* i *za : protiv*, kao i to što element u drugom koordinandu neposredno prije mete može biti i relacijski izraz prikladnog suprotnog značenja koji nije gramatikaliziran u prijedlog, kao *za vrijeme* ili *na štetu*. Iznimka su od značenjske kontrastnosti upotrebe u kojima su relevantni elementi upravo sinonimi, što se ovdje tumači kao način za postizanje retoričkog efekta.

Iz rezultata istraživanja također proizlazi da je KPD u pisanom jeziku karakterističan za administrativni stil.

Zaključak da podudaranje padežnih oblika dopuna, protivno normativnoj literaturi, nije relevantan faktor za mogućnost KPD-a u suvremenom hrvatskome otvara pitanje je li taj uvjet bio obilježje starijeg jezika koje se svjesno želi zadržati u standardu. To pitanje preostaje za dijakronijsko istraživanje, a moglo bi se bolje kontekstualizirati istraživanjem KPD-a u ostalim slavenskim jezicima te drugim jezicima s adpozicijama i padežima. Nadalje, istraživanje drugih tipova katalipse u hrvatskome omogućilo bi bolje kontekstualiziranje ovdje predstavljenih uvida i pridonijelo potpunijem razumijevanju elipse u hrvatskome, čije je empirijsko proučavanje tek započeto Masnikosinim (2019) istraživanjem analipse VP-a.

Literatura

- ARj. 1881. *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. I-XXIII*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Barac-Grum, Vida; Malić, Dragica; Pavešić, Slavko; Vince, Zlatko. 1971. *Jezični savjetnik s gramatikom*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Barić, Eugenija; Hudeček, Čana; Koharović, Nebojša; Lončarić, Mijo; Lukenda, Marko; Mamić, Mile; Mihaljević, Milica. 1999. *Hrvatski jezični savjetnik*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje: Pergamena: Školske novine.
- Barić, Eugenija; Lončarić, Mijo; Malić, Dragica; Pavešić, Slavko; Peti, Mirko; Zečević, Vesna Znika, Marija. 1997. *Hrvatska gramatika*. 2. izdanje. Zagreb: Školska knjiga.

- Borsley, Robert D. 2005. Against ConjP. *Lingua* 115(4). 461–482. <https://doi.org/10.1016/j.lingua.2003.09.011>.
- Bošković, Željko. 2004. Two Notes on Right Node Raising. *Cranberry linguistics* 2 12. 13–24.
- Brabec, Ivan; Hraste, Mate; Živković, Sreten. 1954. *Gramatika hrvatskosrpskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Bučar, Mirjana. 2009. Gramatikalizacija i sekundarni prijedlozi glagolskoga i imeničkoga porijekla. *Jezikoslovlje* 10(2). 183–216.
- Citko, Barbara. 2017. Right Node Raising. U Everaert, Martin; van Riemsdijk, Henk C. (ur.), *The Wiley Blackwell Companion to Syntax, Second Edition*, 1–33. Hoboken, NJ, USA: John Wiley i Sons, Inc. <https://doi.org/10.1002/9781118358733.wbsync020>.
- Dyła, Stefan. 1991. Two counterexamples to the resolution principle? *Linguistics* 29(2). 261–272. <https://doi.org/10.1515/ling.1991.29.2.261>.
- Féry, Caroline; Hartmann, Katharina. 2005. The focus and prosodic structure of German Right Node Raising and Gapping. *The Linguistic Review* 22(1). <https://doi.org/10.1515/tlir.2005.22.1.69>.
- Florschütz, Josip. 2002 [1916]. *Gramatika hrvatskoga jezika* (Hrvatska jezična baština). Zagreb: Ex Libris.
- Ha, Seungwan. 2008a. *Ellipsis, Right Node Raising, and Across-The-Board constructions*. Neobjavljena doktorska disertacija, Boston: Boston University.
- Ha, Seungwan. 2008b. Backwards Ellipsis is Right Node Raising. *Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society* 34(1). 121. <https://doi.org/10.3765/bls.v34i1.3562>.
- Hartmann, Katharina. 2001. *Right Node Raising and Gapping: Interface conditions on prosodic deletion*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/z.106>.
- Hartmann, Katharina. 2003. Background matching in right node raising constructions. U Schwabe, Kerstin; Winkler, Susanne (ur.), *The Interfaces: Deriving and interpreting (omitted) structures*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/la.61.06har>.
- Haspelmath, Martin. 2007. Coordination. U Shopen, Timothy (ur.) *Language typology and syntactic description* 2. 1–51. Cambridge: Cambridge University Press.
- Haspelmath, Martin; Sims, Andrea D. 2010. *Understanding Morphology*. London: Hodder Education.
- HJP. *Hrvatski jezični portal*. Zagreb: Znanje; Srce. Dostupno na: <http://hjp.znanje.hr/index.php?s-how=main>. Datum posjete stranici: 17. travnja 2022.
- Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica (ur.). 2012. *Školski rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga; Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Dostupno na: <http://rjecnik.hr/>. Datum posjete stranici: 17. travnja 2022.
- Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2014. *Hrvatski na maturi*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- JS. *Jezični savjetnik*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Dostupno na: <https://jezicni-savjetnik.hr/>. Datum posjete stranici: 26. travnja 2022.
- Katunar, Daniela. 2014. Prepositional antonymy in Croatian: a corpus approach. *Suvremena lingvistika*. 151–169.
- Lambrecht, Knud. 1996. *Information structure and sentence form: Topic, focus, and the mental representations of discourse referents*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Ljubešić, Nikola; Klubička, Filip. 2014. $\{\$bs, hr, sr\}$ wac-web corpora of Bosnian, Croatian and Serbian. U Bildhauer, Felix; Schäfer, Roland (ur.), *Proceedings of the 9th Web as Corpus Workshop (WaC-9)*, 29–35. Stroudsburg: Association for Computational Linguistics.
- Maretić, Tomo. 1963 [1931]. *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Marković, Ivan. 2012. *Uvod u jezičnu morfologiju*. Zagreb: Disput.
- Masnikosa, Irina. 2019. *Analiza i procesiranje elipse glagolske skupine u hrvatskome jeziku*. Neobjavljena doktorska disertacija. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Matovac, Darko. 2016. *Prijedlozi u hrvatskome jeziku: značenje, prostorni odnosi i konceptualizacija*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- McCloskey, James. 1986. Right node raising and preposition stranding. *Linguistic Inquiry* 17(1). 183–186.
- Petzell, Erik M. 2017. Head Conjuncts: Evidence from Old Swedish. *Linguistic Inquiry* 48(1). 129–157. https://doi.org/10.1162/LING_a_00237.
- Postal, Paul Martin. 1974. *On raising: one rule of English grammar and its theoretical implications*. Cambridge, Mass: M.I.T. Press.
- Pranjković, Ivo. 1997. Iz tipologije konsituativnih iskaza u tekstovima razgovornoga stila. U Anđrijašević, Marin; Zergollern-Miletić, Lovorka (ur.) *Tekst i diskurs*, 409–415. Zagreb: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku.
- Rooth, Mats. 1992. A theory of focus interpretation. *Natural language semantics* 1(1). 75–116.
- Sabbagh, Joseph. 2014. Right Node Raising: Right Node Raising. *Language and Linguistics Compass* 8(1). 24–35. <https://doi.org/10.1111/lnc3.12058>.
- Tadić, Marko. 2002. Building the Croatian National Corpus. U González Rodríguez, Manuel; Suarez Araujo, Carmen Paz (ur.) *Proceedings of the Third International Conference on Language Resources and Evaluation*. svezak 2, 441–446. Pariz: European Language Resources Association.
- Težak, Stjepko; Babić, Stjepan. 2007. Morfologija: Oblici riječi u hrvatskome književnome jeziku. U *Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika*, 277–579. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- Ullmann, Stephen. 1983. *Semantics: an introduction to the science of meaning*. Oxford: Blackwell.
- Zhang, Niina Ning. 2010. *Coordination in syntax*. Cambridge: Cambridge University Press.

Popis kratica

A: akuzativ; **D:** dativ; **G:** genitiv; **HJP:** Hrvatska jezični portal; **HNK:** Hrvatski nacionalni korpus; **hrWaC:** Hrvatski mrežni korpus; **I:** instrumental; **KPD:** katalipsa prijedložne dopune; **L:** lokativ; **NP:** imenička skupina; **PP:** prijedložna skupina; **VP:** glagolska skupina

WITH OR WITHOUT THE SAME CASE: CATALIPSIS OF THE PREPOSITIONAL COMPLEMENT IN COORDINATE CONSTRUCTIONS IN CROATIAN

The paper investigates coordinate constructions with the catalipsis of prepositional complement (CPC) in Croatian, as in *na ili oko kapka* 'on or around the eyelid'. The main research question is what licences a CPC. An examination of the normative and descriptive literature on the CPC in Croatian informed by the theory of catalipsis on the right periphery of the first coordinand, known as *right node raising* in the generative tradition, has generated more focused research questions – whether licensors of the CPC in Croatian are: 1) matching case forms of the elided and the non-elided NP, 2) multisyllabicity or lexical stressability of the prepositions, and 3) semantic contrast between the prepositions. These questions were addressed through an analysis of a manually annotated sample of 1026 examples of constructions with CPC from the Croatian National Corpus and 1001 examples from the Croatian Web Corpus. The results of the investigation suggest that matching case forms are not a conditioning factor for the CPC in contemporary Croatian language use, contrary to normative suggestions, and that the main licensor for the CPC is semantic contrastivity between the prepositions. It has been shown that the number of syllables or alleged lexical stressability of the prepositions are not necessary conditions for the possibility of use in a CPC construction, but these features do seem to correlate with the frequency of particular prepositions in such use. However, this aspect requires further research before reliable conclusions.

Keywords: ellipsis, catalipsis, preposition, coordination, morphological mismatch, right node raising, syntax, Croatian

Adresa autora:

Ante Petrović

Filozofski fakultet Zagreb

HR – 10 000 Zagreb, Ivana Lučića 3

anpetrov@m.ffzg.hr